

RECENSIES

tities over de Spaanse burgeroorlog, een mengeling van stripverhaal, documentatie en informatie; Bert Hogenkamp, *'No Pasaran! Film en de Spaanse burgeroorlog*.

Met speciale nummers over de burgeroorlog kwamen de libertaire tijdschriften *De Vrije*, (zomer 1986) v-vii, 84 blz., en *De As*, LXXIV (april-juni 1986) 40 blz., het historische tijdschrift *Leidschrift* (november 1986) vii, 138 blz., het 'kleurenkatem' van *Vrij Nederland*, xxx (26 juli 1986) en *De Tijd* (week 27, 4 juli 1986) met een 'special'.

Rudolf de Jong

Wim Kan, *Burmadagboek 1942/1945*, F. Rühl, ed. (Amsterdam: De Arbeiderspers, 1986, 268 blz., f34,50, ISBN 90 295 2500 2).

Wim Kan behoeft geen introductie; evenmin het feit, dat hij van 1942 tot 1945 als krijgsgevangene aan de Burmaspoorweg te werk werd gesteld. Nog afgezien van het verslag, dat hij hierover met Corry Vonk in 1946 publiceerde in *100 dagen uit en thuis*, werd dit gegeven bij het grote publiek vooral bekend door zijn felle stellingname bij het inofficiële bezoek van keizer Hirohito aan Nederland in 1971. Zijn dagboek over deze oorlogperiode is nu door zijn schatbewaarder en literaire executeur-testamentair Frans Rühl, die vanaf 1968 als zijn persoonlijke en artistieke rechterhand fungeerde, persklaar gemaakt. Met de uitgever maakte Rühl er ook typografisch een prachtig boek van.

Het dagboek loopt van 31 mei 1942, toen Kan nog in Bandoeng geïnterneerd was tot 8 november 1945 en eindigt met de korte notitie 'Ontmoeting met Olie (Corry Vonk, E. L.-S.) in Thailand Hotel! Einde POW dagboek' (248). Alleen in de eerste bladzijden, die nog op Java spelen, tot oktober 1942, heeft Rühl verkortingen aangebracht. Herhalingen, de inhoud van dromen en ideeën voor nooit geschreven toneelstukken schrapt hij, overigens zonder die plaatsen aan te geven. Een korte biografische schets, een verantwoording, een beperkt notenapparaat en een lijst met Japanse en Maleise woorden maakt het boek voor een breed publiek toegankelijk.

Het door Rühl beheerde Kan-archief bestaat uit 110 dikke dagboeken plus vele blocnotes aantekeningen en correspondentie. Met het Burma-dagboek is dus maar een klein deel bloot gegeven van het leven van een man, die publiciteit rond zijn persoonlijk leven schuwde en deze eens beschreef als verstikkende klimop, door de kunstenaar in het prille begin van zijn carrière zelf als klein steekje geplant. Het is ook het meest bekende deel van zijn leven. Op tournee door Indië met hun ABC-cabaret werden Wim Kan en Corry Vonk door de oorlog in de Pacific overvallen. De gemobiliseerde soldaat Kan raakte in maart 1942 in krijgsgevangenschap en werd op 13 maart 1942 geïnterneerd. Om zijn vrouw Corry later te informeren over zijn wel en wee tijdens de oorlog hield hij een dagboek bij.

Dit dagboek, van een onderkoelde stijl, bevat korte notities over de eigen stemming (vaak down en vol verlangen naar Corry en huis), zijn gezondheid, gelezen boeken, gevoerde gesprekken en vooral zijn werk. Niet de fysieke arbeid. Uit deze aantekeningen wordt niet duidelijk of Kan zelf heeft gewerkt aan de spoorweg, of dat hij was vrijgesteld om op te treden voor zieken en gezonden. Naast zijn dagboek schreef Kan in ieder geval in deze jaren meer dan 100 liedjes, 6 revues en 4 toneelstukken. De gehele periode is hij opgetreden met cabaretprogramma's (vaak eenmaal per maand een nieuw), lezingen en/of toneel. Tal van liedjes zijn in deze publikatie verwerkt. Opvallend is de discrepantie tussen de korte, per-

soonlijke aantekeningen en de scherpe waarnemingen van kampverhoudingen en mensen met hun lief en leed, zoals die in de liedjes naar voren komen. Wie in zijn aantekeningen de grondstoffen verwacht voor zijn teksten, zoekt, op enkele uitzonderingen na, tevergeefs. Dagboek en liedjes waren twee verschillende uitingsvormen op verschillende niveaus. Eens te meer kan men daaruit afleiden, hoezeer dit werk niet alleen anderen houvast bood, maar — naast de hoop Corry terug te zien — als overlevingsstrategie voor Wim Kan zelf fungeerde.

De historicus biedt dit boek opnieuw inzicht in het dagelijks leven van de Japanse kampen. Vooral de liedjes vormen een prachtige illustratie van de sociale omstandigheden ter plaatse: de rol van geruchten, de altijd levende hoop op bevrijding, de blijvende hiërarchie, de kleine en grootmenschelijkheid in die situatie. Het boek geeft nauwelijks materiaal voor Kans latere optreden tegen Hirohito. In zijn onderkoelde stijl passen geen vertogen tegen Japan of de Japanners. In de eerste helft van 1942 vond er af en toe nog verbroedering met Japanse soldaten over de harmonica plaats. Het deed de oorlog nog groter waanzin lijken. Misschien is dat een verklaring: als de oorlog alleen door de groten der aarde werd gewild, dan was de grootste in Japan schuldig. Maar Kan zwijgt daar verder over. Zullen zijn 109 overige dagboeken op dit punt uitsluitel geven? Als deze uitgave als proefballon voor verdere publicaties is opgelaten, dan mogen we daarop hopen. Het is een prachtige uitgave van een indrukwekkend ego-document.

E. B. Locher-Scholten

J. B. Jaspers, *Het medische circuit. Een sociologische studie van de ontwikkeling van het netwerk van afhankelijkheid tussen cliënten, artsen, centrale overheid, ziekenfondsen en ziekenhuizen in Nederland (1865-1980)* (Utrecht-Antwerpen: Bohn, Scheltema & Holkema, 1985, xi + 213 blz., f51,50, ISBN 90 313 0680 0).

Netwerkanalyse is een methode om de samenhang tussen elementen te beschrijven. De socioloog Jaspers past deze methode in zijn proefschrift toe om het proces van toenemende afhankelijkheid tussen de partijen in de gezondheidszorg gedurende de afgelopen eeuw in kaart te brengen. Centraal in zijn onderzoek staan de artsen en hun organisaties, de (K)NMG, de LSV en de LHV. Deze aandacht voor de artsen hangt samen met zijn theoretische stellingname tegenover auteurs, die naar zijn mening de macht van de artsen primair toeschrijven aan de kenmerken van hun beroep. Jaspers gaat in het bijzonder in op de professionalisering bij E. Freidson cum suis en de medische technologie bij een auteur als Ch. Perrow. Hoewel op zijn interpretatie van met name Freidson het nodige is aan te merken, wil ik hier met name ingaan op de uitwerking van zijn eigen verklaringsmodel. Jaspers gaat er van uit, dat de ontwikkeling van de macht der artsen samenhangt met de verschuivende machtsafhankelijkheidsbetrekkingen binnen de gezondheidszorg.

Gedurende de negentiende eeuw wisten de academisch gevormde medici het monopolie op de uitoefening van de geneeskunst te verwerven (bekroond in 1865). In de volgende periode bouwden ze dankzij de hoge organisatiegraad van de (K)NMG een sterk overwicht op ten opzichte van de versnipperde ziekenfonds- en ziekenhuiswereld. Een en ander was mogelijk door de terughoudende opstelling van de centrale overheid.

Na het Ziekenfondsenbesluit van 1941 wijzigden de machtsverhoudingen zich evenwel. De